

kal való első találkozásán, amelyet végül megnyugtató bizonyossággal nem sikerül felidézni, ám kutakodás közben kimondatlanul is azt mondja el, mennyire fontos pillanat volt/lehetett az. (E sorok íróját ennél a résznél igen megörvendtette a minden-mindennel-összefügg érzése, ugyanis az Örley-kör alakulását Balassa Péter is megemléltette egy a napokban az emlékére felidézett régi interjúban.) A zárójelek feloldásra várnak, mert itt felsejlik Kemény személyességének egy másik sajátossága is: nem egyszemélyes. Úgy meséli el a könyvekkel, jelenségekkel, irodalmi és más élményekkel való szembetalálkozását, hogy az olvasó önkéntelenül mellé-, szembeállítja az ehhez kapcsolódó élményét, gondolatát. Párbeszéddé alakítja az olvasás. Nem kis dolog ez.

Az öt egységbe rendezett írások korábban publikált esszék, kritikák. Diagnózis-kísérletek, körtörténet a haza állapotáról (*Magyarország és a jövő. Esszé a Tagesspiegelnek*, 73–81). Az értelmiség felelősségéről és tehetetlenségéről (*Az értelmiségi fölényről*, 70–73). A múlt eltékozlásáról. Arról, hogy kamasz- és ifjúkori ideákat mulandónak hiszünk, majd kiderül, még ebben sincs igazunk (*Emlékek a Bizottság zenekarról*, 15–23). S hogy milyen jó, hogy akkoriban mégiscsak igazunk volt, s emellett ki is tartottunk (*Reciprok Elvis*, 116–119). Hogy Zrínyi alakja, műve, szándéka sem ragadt meg saját korában: mai tekintettel, tapasztalattal, korunk analóg (ha van ilyen) helyzeteit mellégondolva is érthető, sőt megérthető. Zrínyi maga pedig — a letagadhatatlan költői képzeletnek, fiktív életrajzának köszönhetően — végigélheti vészterhes századunkat, teremtője jóindulatából mindent átvészselhet, s a meghökkenítő gondolatfutam végén elborzadunk és elcsodálkozunk: az önkényesen rendelt negyvennégy életévbe mi minden fér bele a 20. században. S hogy az üvegplafon változatlanul történeteink fölött feszül.

A kötet ötödik részében Kemény irodalmi pilléreit, listáját olvashatjuk. Efféléket az ember tanulni vágyón és kíváncsian fürkészköz, mi és miért került a listára, mit kell újra elolvasni, esetleg pótolni. Hogy milyen pilléreken támaszkodik egy költő hídja. Örömmel látja, hogy gyermekkori olvasmányok, komoly kánonok elhagyottjai is megemléződnek, Lakatos Menyhért *Füstös képek* című köteténél szinte felujjong, ráismerve saját pilléreinek egyikére.

És hát a kedvenc verssor. Lám, a „lúdbőr pillanatainak” gyűjteménye a pillérek alapja. Nem teljes művek, hanem az a verssor, az a három hang, az a pillantás, az a jelenet. Az Egész felfénylése. Még akkor is, ha „Minden Egész eltörött”. (*Magvető*, Budapest, 2017)

BENKŐ GITTA

KURCZ ÁDÁM ISTVÁN: GION NÁNDOR MŰVEI ÉS MŰHELYTITKAI

A magyar irodalmat követő tekintet számára Gion Nándor neve nyilvánvalóan nem ismeretlen, helyét jól tükrözi, hogy jelentek már meg életművéről monografikus munkák. Annak számára, aki az irodalmi élet belső eseményeire is odafigyel, izgalmas fogalmak is társulnak ehhez a névhez. Olyan tágas konnotációs udvarral töltekező fogalmak, mint határon túli, kisebbségi magyar, vajdasági irodalom — és ha vajdasági, akkor Új Symposion.

Az eredetileg fémipari szakmát tanult, aztán eredeti szakmájától — szerencsére — hamar az irodalmi és kulturális élet otthonosabb területére költöző és azt belakó Gion életműve egy rendkívül gazdag és mozgalmas életpálya termése. Gion Nándor amellet, hogy sikeres prózaíró volt, kezdetektől fogva a szellemi élet pregnáns képviselőjeként és szervezőjeként aktívan működő író — a Vajdasági Íróegyesület elnöke, az Újvidék Rádió főszerkesztője, az Újvidéki Színház igazgatója. Bizonyos szempontból nem pusztán személy, hanem közvetítő intézmény is: párttag, valamint a Jugoszláv Írószövetség elnökségi tagja.

Gion Nándor pályáján tehát az autonóm alkotói és a közéleti karakter is egyaránt erőteljes. Szócs István enyhén pejoratív felhangú distinkciója jut eszembe: magáníró. (Az ellentéte talán: közíró?) — Szócs fogalmának kritikai éle nélkül nézzünk most erre a helyzetre. Úgy fogalmazhatjuk át a kérdést, hogy miképpen indokolt Gion Nándorra tekintenünk? — Mint íróra, akinek a munkái iránt meg kell adnunk azt az írói szakmai tiszteletet, hogy autonóm önerejüket vizsgáljuk, vagy mint egy kisebbségi nyelvi és kulturális közösség képviselőjére, akinek műveiben a közösségi emlékezet, társadalmi szerepvállalás és hiteles történeti, szociografikus reflexiók jelenlétét kell számon kérnünk? Gion Nándor kétségtelenül tehetséges író és kisebbségi magyar szellemi közéleti szereplő, ekképpen szintézisbe kell hoznunk a kérdést: hogyan tematizálja az író saját közösségének és más közösségeknek a sorsát, emlékezetét irodalmi alkotópályájának eszköztárával?

Kurcz Ádám István vaskos monográfiája a 2015-ben megvédett doktori disszertációjának megfinomított kiadása. A kötet lényegében — szerkezetileg és bibliográfiáját tekintve is — azonos a disszertációval, amelynek eredeti címe felel meg híven a monográfia tartalmának: *Identitás és történelem Gion Nándor prózájában*. Kurcz az életművet a határhelyzetek, a heterotopikus

jelenségek — például vajdasági magyar kisebbségi identitás — vizsgálata felől vezet be. Kétségtelenül indokolt ez a szempont a saját magát és közösségét a mellőzött és ezért az általa kitálatásra szoruló bibliai karakterben, Izsakhárban meglátó írónál.

Kurcz monográfiájában az identitással kapcsolatos fogalmakat alaposan számba veszi, kutató vizsgálódását a temető motívumával kezdi, amely átível az egész tematikán. Alaposan feltárja a temetők irodalmi megjelenéseit az életműből és az életrajzból, majd kifejti, hogy a temető hogyan jelenik meg a kisebbségi lét allegóriájaként mint a társadalom tükré, a közösségi emlékezet intézménye és a felejtés erőzójának martaléka — Gion identitásról való gondolkodásának valós és poétikai gócpontja. Míg a temetők archaikus kulturális terek, ezt követően egyre inkább a konkrétumok felé haladva a vallásosság, a kereszténység helyzetének vizsgálata következik, majd a nemzetiségek helyiértékét taglalja. Németek, magyarok, rácok, cigányok és zsidók — sztereotípiák és emberek, közösségek és emlékezetük. Kurcz a biográfus és helytörténész aprólékosságával valós embereket vesz elő Gion életéből, szülőhelyéről, Szenttamásról, és hosszan játszik a nevek megfeleltethetőségén, felerősíthetőségén; a talán megfeleltethető, a nyelvek közt átfordított és az asszimilációt sejtető nevek és a nemzetiségi identításban rejlő párhuzamok jelentőségén. Fejezetet szentel a nemzetiségi létből adódó konfliktusoknak a közgazdaság, valamint a jugoszláviai kommunista mozgalom területén. Elemzi a társadalmi konfliktusok és traumák gócpontjait az elhallgatások alakzatainak tükrében, az elhallgatás és a szókimondás problémáját továbbvizsgálva elemzi a magyarországi és a korábbi vajdasági alkotói ciklust.

A kötet címadása szerint Gion műhelytitkainak „leleplezése” Kurcz értelmezésében azt jelenti, hogy a Gion-életművet alaposan átvizsgálva a szövegek konkrét elemeit, szimbolikus, allegorikus alakzatait történelmi tényadatokkal, eseményekkel, időpontokkal, személyekkel, helytörténelmi relevanciájú elemekkel felelteti meg. A monográfia bizonyítja, hogy nagyon is indokolt kutatni ezt a területet, számtalan motívumot világít meg átfogóbb és mikrotörténelmi kontextusban is. Kurcz saját írását a Gion-recepcióban hiánypótló munkának szánja olyan szempontok aktiválásával, amelyek kívül estek a korábbi elemzések érdeklődési körén. Így monográfiájában inkább a történész akkurátus feltáró vizsgálódása bontakozik ki, semmint az irodalmi termés immanens működésének elemzése. Noha Kurcz azzal érvel, hogy a Gion-

életmű irodalomesztétikai oldalát már mások megírták, és ő most a meg nem írt oldalról fog szólni, mégis féloldalasanak és gyakran túlértelmezettnek hat az írása. Kutatásának perspektívája olyannyira fókuszált, hogy azt sugallja, Gion Nándor alkotói essenciája, műhelytitkai elválaszthatóak a szövegek immanens működésétől, és hogy az azok lényegéről való beszéd pusztán a biografikus és társadalomtörténelmi kontextuson alapul. Kurcz kijelenti: Gionnak a konkrét témákat a cenzúra kikerülése miatt rejtetnie kellett a szövegben. Így aztán minduntalan ott lebeg a kérdés, hogy Kurcz aprólékos feltárásainak tárgyai valóban odaértett, szándékosan megírni akart, rafináltan elrejtett szimbolikus mementók-e, vagy azok egy sokkal természetesebb — az élettapasztalatok általi érintettségéből táplálkozó — alkotói működés poétikai elemei, amelyek irodalmi önerejét fűszerezi, vagy realizmusát dúsítja az áthallhatóság. (*Napkút Kiadó, Budapest, 2017*)

KOVÁCS ALEX

ADY LAJOSNÉ KAIZLER ANNA: AZ ISMERETLEN ADY Akiről az érmindszenti levelesláda beszél

Kaizler Anna 1910-ben, húszéves korában ment feleségül Ady Endre öccséhez, Ady Lajoshoz. Az Ady fiúkról azonban már kislánykorában is hallott, mivel ők Érmindszenten laktak, négy kilométerre a Kaizler család otthonától, Érszentkirálytól. A költő sógornőjének visszaemlékezése először 1942-ben jelent meg, a Béta Irodalmi Rt.-nél. A mostani kiadást a Szépművészet Könyvek gondozta.

A kötet gerincét azok a levelek adják, amelyeket Ady Endre írt sógornőjének és barátainak, szerelmeinek, illetve azok is, amelyeket hozzá írtak szerelmei, barátai, tisztelői. A zaklatott idegzetű, folyamatosan az alkotás lázában égő, szervezetét alkohollal, cigarettával roncsoló, sokak által ünnepezt, de rengeteg bántást is megélt költő számára biztos érzelmi háttérrel jelentett az a mély szeretetkapcsolat, ami összekötötte őt az édesanyjával, öccsével és annak feleségével. Hármójukra mindig, mindenkor számíthatott. A költő Ady Endre szinte apai felelősséget érzett a magyar–latin szakos tanár Lajossal szemben, s leghőbb vágya volt, hogy öccse „ne legyen bohém, elsodort életű és könnyelmű. Ne legyen rendetlen életű, mint ő, aminek átkát maga ismerte a legjobban. Hanem épp ellenkezően, azt kívánta, hogy Lajos ő helyette is legyen rendes életű.” (66.) Ugyanakkor a hedonista életvitelt folytató poéta számára Lajos és Anna otthona je-